

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

ДЗИСЬ ТАРАС ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 82.091

**ТВОРЧИСТЬ ЙОЗЕФА РОТА
В УКРАЇНСЬКІЙ МІЖЛІТЕРАТУРНІЙ РЕЦЕПЦІЇ: ВІЗІЯ ПЕРШОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ
І ТИПОЛОГІЯ ОБРАЗІВ-ПЕРСОНАЖІВ
(БОГДАН ЛЕПКИЙ, МИРОСЛАВ ІРЧАН, ОСИП ТУРЯНСЬКИЙ,
РОМАН КУПЧИНСЬКИЙ)**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: – доктор філологічних наук, професор
Гром'як Роман Теодорович,
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка
завідувач кафедри теорії літератури та порівняльного
літературознавства.

Офіційні опоненти: – доктор філологічних наук, професор
Рихло Петро Васильович,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
професор кафедри зарубіжної літератури і теорії літератури;
– кандидат філологічних наук, доцент
Цибенко Лариса Богданівна,
Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент
кафедри світової літератури.

Захист відбудеться “ 18 ” вересня 2008 року о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Автореферат розісланий 15.08.2008 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. Б. Лановик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Австрійський прозаїк Йозеф Рот (1894 – 1939) – один з найвідоміших представників феномена, за визначенням К. Маґріса, "Габсбурзького міфу в модерній австрійській літературі".

Починаючи з 20-х років ХХ століття його з різною інтенсивністю перекладали в Європі, але тільки з поверненням в українську культуру низки раніше вилучених з неї письменників надзвичайно розширилися горизонти тих контекстів, у яких увиразнюються теми, мотиви, проблематика й поетика його спадщини. Тепер, по суті, постає не тільки новий Й. Рот як письменник, а й новий ракурс у ротознавстві, пов'язаний з українською міжлітературною рецепцією. Тому **актуальність** нового звернення до німецькомовної і перекладеної українською мовою спадщини Йозефа Рота зумовлена необхідністю дослідження двох аспектів української міжлітературної рецепції.

Нові аспекти ротознавства зумовлені зміною літературних і літературознавчих парадигм за неповне двадцятиріччя, а також трансформацією компаративістики за умов глобалізації суспільного життя, прискоренням міжкультурного обміну.

Для нового аналізу габсбурзького міфу крізь українську міжлітературну рецепцію справді є відповідні передумови і підстави. Вони пов'язані насамперед із ґрунтовними дослідженнями автобіографії Й. Рота (Д. Бронзен, США; Г. Ньюнбергер, Німеччина), критичним опрацюванням текстів письменника в збірнику праць германістів світу "Joseph Roth und die Tradition" (1975), у матеріалах міжнародного симпозіуму "Joseph Roth: Interpretation, Kritik, Rezeption" (1990); з напрацюваннями російських літературознавців (Ю. Архипов, В. Пронін, В. Седельнік, Л. Єфремова, Л. Базірева). Реінтерпретації творчості письменника в цілому та окремих його творів, зокрема і публіцистики тепер можуть сприяти публікація в перекладі російською мовою листування ("Вопросы литературы", 1994. – № 6. – С. 174 – 227), нове німецьке перевидання публіцистики Й. Рота "Reise nach RuЯland" (Кельн, 1995), дослідження італійського германіста Клаудіо Маґріса, українських літературознавців (Т. Гаврилів, Д. Затонський, Г. Петросаняк, Л. Цибенко).

Об'єктом верифікації колективно напрацьованих засад, на ґрунті яких увиразнюється наша тема, є художні, публіцистичні та епістолярні тексти Йозефа Рота і співвідносні з ними прозові твори Б. Лепкого, М. Ірчана, Р. Купчинського, О. Турянського про Першу світову війну в її екзистенційних вимірах. У такій проекції постає **предмет нашого осмислення** – типологія персонажів, які переживають втрату батьківщини і перебувають у "втечі без кінця".

Мета дисертації полягає в конструюванні української міжлітературної рецепції художнього світу Йозефа Рота на матеріалах текстів, що виникли в ареалі габсбурзького міфу. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію таких **конкретних завдань**:

- виявити закоріненість концептуальних загальнолюдських типів, що уявлюватимуться в екстремальних ситуаціях багатокультурних спільнот;
- окреслити найближчий історико-літературний контекст розквіту таланту Й. Рота;
- обґрунтувати українську домінанту в міжлітературній рецепції споріднених текстів, їх міжтекстуальну інтерференцію;

- співвіднести поетику і типологію художніх творів про людей світової війни, які втрачають батьківщину;
- виокремити загальнокультурні концепти, які мають конструктивне значення поведінкових парадигм для літературних персонажів-характерів.

Методологічною основою дисертації послужили праці зарубіжних та українських діячів культури в галузі літературознавства, зокрема германістів (К. Маґріс, Д. Бронзен, В. Джонстон, Е. Цьольнер, Д. Затонський, М. Зимомря, П. Рихло, Л. Цибенко, К. Левицький), фахівців зі світової літератури та порівняльного літературознавства (Й.-В. Гете, І. Франко, О. Веселовський, Д. Дюришин, М. Бахтін, Д. Наливайко, А. Волков, В. Матвіїшин, Ю. Лотман, Д. Чижевський), теоретиків з культурології та антропології (К. Леві-Строс, Д. Ружмон, У. Еко, О. Гомілко, А. Компаньйон, П. Рікер), дослідників з генології і перекладознавства в системі компаративістики (М. Бахтін, Н. Копистянська, М. Гіршман, Р. Гром'як, П. Топер, М. Лановик). Досягнення поставленої мети і завдань передбачає використання порівняльно-історичного, типологічного методів і елементів структурно-функціонального аналізу, текстів, стратегій рецептивної поетики.

Зв'язок дослідження з комплексними планами і науковими програмами. Дисертація виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, колектив якої розробляє тему "Проблеми рецептивної поетики, наратології і транслаторики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках" (номер державної реєстрації 0105U000748). План-проспект дисертації узгоджений з координаційною радою "Класична спадщина і сучасна художня література", що функціонує при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (протокол №1 від 24 лютого 2004 року).

Новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше в українському літературознавстві творчість Йозефа Рота інтерпретується крізь призму української літератури періоду австрійської домінанти, а парадигматика міжлітературної рецепції конструюється за співмірними вимірами.

Теоретичне значення дисертації виявляється у її міждисциплінарному характері як основи для аналізу емпіричних фактів національних літератур.

Практичне значення отриманих і сформульованих результатів зумовлюється можливістю їх використання у курсах і посібниках з історії зарубіжної літератури, порівняльного літературознавства та застосування в студентських і магістерських працях.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорена і рекомендована до захисту на спільному засіданні кафедр теорії літератури та порівняльного літературознавства, а також німецької філології ТНПУ імені Володимира Гнатюка 21 лютого 2007 року (протокол №7). Результати дослідження були викладені на Міжнародній науково-практичній конференції "Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов" (Тернопіль, 2004), V етапі міжвузівського наукового семінару "Терміносистеми слов'янського літературознавства" (Рівне, 2007), Всеукраїнській науковій конференції "Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології" (Тернопіль, 2007), Міжнародному науково-теоретичному семінарі "Методології слов'янського літературознавства" (Луцьк, 2007).

Основні положення й висновки дисертації відбито у 6 публікаціях, з них 5, уміщених у фахових виданнях, зареєстрованих у ВАК України.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (248 позицій). Загальний обсяг роботи складає 176 сторінок, з них – 153 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** стисло характеризується сучасний стан дослідження проблеми, обґрунтовано актуальність продовження її дослідження, вказано на наукову новизну праці, сформульовані мета і конкретні завдання, методологічні засади, методи і методика дослідження, окреслені можливості практичного застосування отриманих результатів, подані відомості про публікації автора, апробацію, про структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ – "Йозеф Рот у контексті української культури" – присвячений простеженню процесу становлення Йозефа Рота як австрійського прозаїка у багатоетнічному середовищі. У трьох його підрозділах враховано взаємодію головних чинників, які виконували функцію *інспіраторів* світовідчуття дитини, школяра і студента, народженого в єврейській родині. У них відразу біографічні, історико-літературні та соціокультурні підходи до постаті і спадщини такого письменника почали зазнавати значної трансформації у річищі компаративістики і міжлітературної рецепції.

У підрозділі 1.1. **"Йозеф Рот у багатокультурному світі: творчість австрійського письменника як інспіруючий чинник міжлітературної рецепції"** у світлі концепції Й. В. Гете про "світову літературу" та її неминучі успіхи зазначено, що рівновагу структур художнього світу кількох творів на перетині зближуваних культур і їх творців забезпечує домінанта рецептивно-типологічних процедур дослідника. Екскурси в історію українсько-австрійських літературних взаємин різних періодів дали підстави для висновку про роль літературних асоціацій в міжлітературній рецепції творів Й. Рота, Б. Лепкого, М. Ірчана (Андрія Баб'юка), Р. Купчинського, О. Турянського. Кожен з цих літераторів, які формувалися в просторі Австро-Угорської держави, мав свій досвід, що торкався характеристики Галичини, місцевостей і людей, які інспірували "летючі враження". У дисертації наголошено, що феномен української міжлітературної рецепції на ґрунті безпосередніх чи опосередкованих контактів людей, дотичних до творчості Й. Рота, увиразнюється як насильницькими розривами у літературному житті в просторі Австро-Угорської імперії, так і запізними взаєминами національних літератур у континуумі європейської культури. Ті взаємини рано чи пізно ставали для читачів відомими фактами, що уявляли високі оцінки ротівських мотивів, характерних для його художнього світу. Історико-літературні факти невідривні від власне історичних реалій, до складу яких входять і демографічний, і геотопографічний аспекти. Загострене образне відтворення воєнновійськових реалій притаманне насамперед Й. Роту, а водночас і іншим сучасникам Й. Рота, які брали безпосередню участь у війні, були свідками тодішніх подій.

У підрозділі 1.2. **"Проблеми компетентних читачів прози і публіцистики першої половини ХХ століття в галицько-австрійському регіоні"** йдеться про те, що читацтво потенційно ставало резервуаром культури, в якому зберігалася спадщина письменників. Політична криза і національна боротьба, особливо в період 1894 – 1918 років не могли залишати байдужими передусім літераторів старшого покоління (І. Франко, А. Чайковський, О. Маковей, Ольга Кобилянська, Б. Лепкий), тих з молодших, які брали участь у Першій світовій війні, незалежно від того, з лона якого народу вони виходили (Й. Рот, М. Ірчан, О. Турянський, Р. Купчинський та ін.). Дисертант твердить, що розгляд творчості Й. Рота опосередковується напрацюванням тих українських письменників, які ступали слідами Рота, проживали в тих же містах, що і Рот, були його сучасниками і займалися тими ж видами діяльності, що і він: Богдан Лепкий з 1914 по 1925 рік також жив і творив у Відні, Берліні; Осип Турянський з 1917 року викладав у тому ж університеті, де вчився Й. Рот; були журналістами, як і австрійсько-єврейський діяч, Мирослав Ірчан (Баб'юк) і Роман Купчинський. Вони не тільки вчилися в гімназіях Австрії (Коломия, Бережани, Рогатин), а й з перших днів війни служили в австро-угорських службових формаціях, хоча і в статусі січових стрільців. У контексті такого феномена, як література однієї багатонаціональної держави, якою була тодішня Австро-Угорщина часів Франца-Йосифа II, спадщину митців доцільно розглядати у співвідносних синхронно існуючих взаєминах. Так можемо трактувати тексти Мойсея-Йозефа Рота; Богдана-Нестора Лепкого; Осипа, сина Василя і Теки Турянських; Андрія Дмитровича Баб'юка (Мирослава Ірчана) з села П'ядики під Коломиєю (тепер Івано-Франківської області); Романа Григоровича Купчинського з села Розгадів, тепер Зборівського району Тернопільської області. Підставою для розгляду

згаданих авторів в одному ряді є те, що всі вони мали певний стосунок до Австро-Угорської держави, користувалися державною німецькою мовою під час навчання і служби у військових формуваннях під час Першої світової війни (1914-1918) і всі писали про подібні предмети, які знали з власного досвіду. Вектори твореного ними художнього (фікційного світу), за якими їх зіставляємо, вважаємо типологічно сумірними.

У підрозділі 1.3. "**Літературний контекст у проекції сприймання і типології**" йдеться про типологію в сенсі "типи персонажів" у романах групи прозаїків, які потрапили у вир Першої світової війни (1914-1918), були її учасниками і свідками тривалий час після завершення бойових дій (1923-1939). У такий спосіб хоча б пунктирно окреслюється хронотоп художнього світу, змодельованого у п'яти текстах, які мають своїх авторів та етнічно-національну гетерогенність. Всі ці учасники літературного процесу виходили поза межі етнічного виміру, перетинаючи простори України, Польщі, Австрії, Німеччини, сягаючи орієнтаціями та інтенціями Росії, Італії, Франції, Канади, Сполучених Штатів Америки, водночас реагуючи на політико-соціальні, культурні мінливі реалії свого часу. Пояснюючи *межі* українського контексту і *порядок* персоналій в історико-літературному вимірі, розширюємо такий контекст за рахунок Івана Франка і тих його творів, у яких змодельовані основні типи галицько-австрійського топосу та замарковані парадигми, навіть їх влучна номінація ("нові люди", "основи суспільності", "для домашнього огнища", "великий шум" і под.), бо твори І. Франка, що виявили авторську волю, стан тодішньої естетичної свідомості письменника, почали функціонувати в геополітичному просторі Австро-Угорщини ще до Першої світової війни польською та українською мовами. Писані (деякі з них по-польськи), редаговані самим письменником, оприлюднені різними видавцями ще за життя І. Франка, вони *в різний час* ставали *фактами* літературного життя, а згодом не один раз тлумачилися, реінтерпретувалися сторонніми особами згідно з засвоєними або прийнятими ідеологічними орієнтирами, теоретико-методологічними парадигмами аж до сучасності, зокрема *до і під час* 150-річчя Івана Франка.

Український контекст з межі кінця XIX – початку XX ст. і до часів їх інкорпорації в широко трактований контекст особно творчості Йозефа Рота відповідно не просто змінювався, а й уявлював у континуумі історико-літературного процесу XX століття не *однаковий феномен* контекстуалізму під впливом різних його чинників. Взавши до уваги, крім Франка, ще й колізії повернення в українську літературу Б. Лепкого, М. Ірчана, О. Турянського, Р. Купчинського та україномовні версії романів Й. Рота, ми сконструювали динамічно мінливий (чинний для себе) віддалений контекст, який по-своєму давав проекцію смислу доробку австрійського класика. Концепти "типологія" і "міжлітературна рецепція" для нас засадничі, бо перший з них задає вектор "узагальнення" ряду чинників, а другий – "естетичне сприймання під час самостійного читання" – скеровують траєкторію націленості віртуального світу в різні сфери – в раціоналістично-мисленнєву і в чуттєво-уявну.

Перший розділ дисертації закінчуємо з цих мотивів такими твердженнями: міжлітературна рецепція роману О. Турянського і міжлітературна його типологія, в процесах яких миготять асоціації з творів І. Франка, одночасно чи згодом – з "Карпатської ночі" М. Ірчана, з повісті "Зірка" Б. Лепкого, "Заметілі" Р. Купчинського – ці інтелектуально духовні операції

вивершуються і виповнюються романами і типами Й. Рота. В його прозі "Втеча без кінця", "Готель «Савой»", "Марш Радецького", "Фальшива вага. Історія одного айхмістра", "Триумф краси", "Погруддя цисаря", "Йов" упізнаються знайомі вже типи: Карл Йозеф Тротта, його денщик Онуфрій, Ансельм Айбеншютц, Габріель Дан, Франц Ксавер Морштин, Вошивко Печеник, доктор Сковронек, пані Гвенделін, адвокат Лакотош, учитель Мендель Зінгер з дружиною Деборою, сини Менухім, Шемара і дочка Мір'ям, а також писар-спекулянт Каптурак. Це також багатий галицький типаж, своєрідний типологічний реєстр, який пам'ятаємо ще з практики І. Франка. Всі парадигми, жанрово-стильові візерунки Йозефа Рота репрезентують текстуальне його розмаїття від оповідань і мови аж до повчальних притч, які змодельовані на біблійному матеріалі (як "Йов").

Тематично-проблемні і генологічні виміри прозових творів Й. Рота, Б. Лепкого, М. Ірчана, О. Турянського, Р. Купчинського склалися в контексті історії і культури того часу та періоду. Біографічні та світоглядні фактори цих літераторів як фізичних авторів мають спільні витoki і тому текстуально-нарративні моделі їх творчості є сумірними, співставними.

Твори названих письменників як явища європейського типу культури межі ХІХ – початку ХХ століть доцільно аналізувати за теоретико-методологічними орієнтирами перехідної епохи, коли співіснували різні парадигми в літературознавстві. Осмислення спадщини згаданих письменників можливе на засадах рецептивно-комунікативного підходу до повного корпусу літературних текстів, які дозволяють теорії літератури ХХ століття це здійснювати за концептами і парадигматикою реінтерпретованої вже в Україні більшості творів Йозефа Рота, Івана Франка, Богдана Лепкого, Осипа Турянського.

У другому розділі – **"Хронотоп воєнного світу в українській прозі і феномен "втраченого покоління"** – простежено виміри хронотопу художнього світу, співвідносного з періодом Першої світової війни. Методологічну роль у моделюванні фікціоналізації дійсності в ньому відігравали міждисциплінарні концепти істориків, культурологів і компаративістів у форматі глобалізації науки. Це відбито у назвах **трьох** підрозділів із вказівкою на письменників, чий тексти жили парадигматику кожного з них.

Підрозділ **2.1. "Хаос у "гармонійному світі" та його художня референція: моделювання початку світової війни (Й. Рот, Б. Лепкий, М. Ірчан, Р. Купчинський) "** увиразнює смисл не тільки власних оповідань і повістей Йозефа Рота, задуманих передати читачам *"дух самопожертви хліборобів"* і *"глибоке їхнє благочестя"*, а й тогочасних споріднених творів інших письменників, навіть без фабульно-сюжетних і характерологічних збігів. Незважаючи на нюанси наратологічного виміру, у текстах літераторів звертають на себе увагу біографічно-хронологічні параметри як фізичних авторів, геополітичні, культурно-історичні характеристики, світоглядно-естетичні дискурси і поетикально-нарративні домінанти в образотворенні прозаїків, які відтворювали світ людини (різних категорій людей) на війні, моделювали фікційність словесних текстів певного жанрологічного типу – оповідання (Erzählung), повість (Roman). Дисертант робить висновок про те, що віддалені у хронотопі культури, названі постаті і твори у сучасній міжлітературній рецепції з української перспективи наявні і співвідносяться на основі історичного реального факту (Перша світова

війна), культурологічної реалії ("галицький топос"), біографічних довідок. Вони правлять нам за літературознавчий код (активна участь у війні, еміграція, вигнання, втрата "малої вітчизни", різний літературний імідж, статус в українській і зарубіжній літературах). Щодо Б. Лепкого беремо до уваги той факт, що він тоді працював як учитель-пропагандист з вояками різних національностей, брав активну участь у формаціях українського січового стрілецтва – як підрозділів австрійської армії, – а водночас продовжував просвітню і письменницьку творчість і в ряді оповідань, нарисів, етюдів, фрагментів, а дещо пізніше і повістей відображаючи події воєнного часу, виразив світовідчуття учасників тієї війни. З такого погляду надзвичайно репрезентативним є інформативно багатий текст "Під портретами предків", поетика нарративу якого в стильовому плані відрізняється від індивідуального стилю оповідань і романів Йозефа Рота, але в хронологічних вимірах з проєкції воєнної практики і поведінкових зразків вояків-чужинців у початкових операціях-діях під час війни парадигматика прозаїків співвідносна. Взевши до уваги окремі епізоди з "Маршу Радецького" Й. Рота, впізнаємо ті образні деталі та концепти, якими давно оперував той прозаїк у своїх нарисах і статтях. Однак з цього погляду найпромовистішим є оповідання "Начальник станції Фальмерайер", його фабульно-сюжетна канва, концепція людини на війні і наскрізні концепти, що сягають архетипного рівня.

У підрозділі 2.2. – **"Учасники воєнних подій після формального завершення війни ("Готель «Савой»", "Втеча без кінця" Й. Рота, "Зірка" Б. Лепкого)"** – на матеріалах докладного аналізу двох романів Й. Рота і повісті Б. Лепкого показано, що суттєві відмінності мотиву "мандрівки" протагоністів Й. Рота й Б. Лепкого, їхніх вражень, здобутих у подорожах до Галичини, полягають у тому, що теперішні "герої" втратили домівку, рідних і навіть країну, яка офіційно була їхньою Батьківщиною.

Мотиви мандрівки, полону; пошуку коштів для виживання конкретизуються у спогадах про переміщення і змішування людей різних національностей, державної підлеглості. Вони, подібні мотиви, ще більше згущуються у романі "Втеча без кінця", стаючи в композиції твору смислороджуючими, функціонально важливими чинниками. Багатогранна інформація про національно-родинні, етно-географічні, ідеологічно-політичні стосунки героїв у Йозефа Рота відразу виповнює передісторію фабул його творів, мотивує їх сюжетне втілення і розширює, поглиблюючи підтекст розповіді. Як у типових зразках "мандрівної літератури" ("Reiseliteratur"), важливу роль у проясненні характеру Франца Тунди і концепції твору Рота відіграють, окрім щоденника, листи протагоніста, в тексті адресовані саме Йозефу Роту. Тут Тунда характеризує свій душевний стан періоду перебування в Росії. Мистецьке втілення концепції "втраченого покоління" набуло текстуального вивершення в романі "Втеча без кінця" і в широко відомій тезі – заключному акорді: *"Таким зайвим, як він, у цьому світі не був ніхто"*. Твір Б. Лепкого як "повість з повоєнного життя" споріднений із "Втечею без кінця" Й. Рота насамперед тематикою і структурою художнього світу, хоча ідейною спрямованістю, основним емоційно-естетичним пафосом значною мірою відрізняється. Його своєрідність зумовлена українськими реаліями, соціокультурною ситуацією, яка склалася для Б. Лепкого. В "Зірці" йдеться про самопочуття і світосприйняття двох учасників Першої світової війни з формувань українських січових

стрільців. І на війні, і після її закінчення героям випала протилежна доля. Контраст як композиційний прийом зумовлений цією вихідною ситуацією і виявляється у кожній деталі поетики повісті "Зірка", що дуже чітко проявляється вже в експозиції твору. Доктор Барило, як його прозивали в полку, тепер успішний лікар, влаштований з сім'єю в добротному будинку і задоволений вигідною лікарською практикою. Натомість сотник Петро Пилипець, він же Ладо, – "голий, мов турецький святий", утік з польського табору, без будь-яких засобів для існування. Перший – "мистець у штуці життя", котрий під час війни "мандрував" за маршрутом "нині Київ, завтра Берестя, позавтра Берлін, Лондон, Париж". Другий мав інший маршрут – "Касарня, стрілецькі рови, тиф і наскрізь передірявлена нога...". Тепер вони зустрілися на території Чехо-Словаччини і з цього погляду зрівнялися.

У системі персонажів Б. Лепкого і Й. Рота є чимало типових для післявоєнних часів постатей, життя і світовідчуття яких складалося за умов зруйнованої Австро-Угорської держави: Барило поводить себе і думає так, як фабрикант Рота; дружина лікаря нагадує Ірену, яка охоче прийняла філістерський світ, хоча їй подобалося бути нареченою героя війни, Ладо тривалий час сприймає й оцінює світ, як герої Рота, повернувшись з далеких світів до місць, де проживали з дитинства. Петро Пилипець, який під час війни втратив усе (навіть батьків) так, як і Ротові герої Габріель Дан і Франц Тунда, залишається в фабульно-сюжетній структурі повісті невлаштованим у матеріальному світі, але не самотнім і духовно не самотнім.

Посилання на Долю в житті, зокрема в різних поведінкових ситуаціях героїв споріднюють мотиваційну сферу персонажів українського та австрійського письменників, хоча питома вага ролі вольових зусиль і світоглядних орієнтацій в них різна. Спостерігаються і певні типологічні відповідності в стильових тенденціях тих літературно-художніх напрямів, які домінували в 20-х роках ХХ ст.

Приклади з текстів Й. Рота і Б. Лепкого, які аналізуються у дисертації, ілюструють певні типологічні відповідності в персонажній, фабульно-сюжетній і поведінкових структурах, у багатьох оцінко-образних парадигмах, а водночас аргументують концептуально-ідеологічне розходження митців-сучасників, які художньо втілили свої візії образу світу з погляду "втраченого покоління" 20-х років ХХ століття. Однотипна екзистенційна ситуація, заломлюючись у різних соціокультурних середовищах, дала своєрідні мистецькі явища – співвідносні і разом з тим самодостатні в контексті міжлітературної рецепції.

У підрозділі 2.3. **"Любов і смерть як парадигми міжособистісних взаємин на війні"** розглядається людинознавчий вимір людських взаємин на війні. У вихідних своїх засадах дисертант відштовхується від спостережень, узагальнень і пропозицій О. Гомілко, яка їх виклала у книзі "Метафізика тілесності". Ми переймаємо в О. Гомілко ключову тезу: "Уся дійсність людського світу, і передусім речове середовище, створюване людиною, розбудовується навколо людського тіла – його потреб, вад, можливостей, потягів. Весь світ речей можна декодувати через слабкості, вимоги чи примхи людської тілесності"¹. За релігійно-світоглядним стереотипом "тіло сприймається як

¹ Гомілко О. Метафізика тілесності : концепт тіла в філософському дискурсі / Ольга Гомілко. – К. : Наукова думка, 2001. – 340 с.

антитеза духу"². Теоретико-методологічну орієнтацію в розгортанні дискурсу про антропологічні виміри кохання на війні беремо з книги Дені Ружмона "Любов і західна культура". Швейцарський філософ-есеїст, аналізуючи міф про Трістана та Ізольду крізь призму пристрасті, кохання в різних культурах та її виявах (у містиці, в літературі), простежив не тільки мотиви феноменів любові й смерті, а й продемонстрував з висоти ХХ століття зразки переходу від філософського дискурсу до есеїстики і художньої літератури. Його концепт "*паралельних форм*" застосовуємо як проекцію на трансформацію любовних перипетій на різних етапах війни чи в різних типах воєн. Міркування одного з найяскравіших інтелектуалів Європи ретроспективно накладаються на романи передусім Йозефа Рота і багатьох прозаїків, які виражали жахи Першої світової війни (передусім О. Турянського, М. Ірчана, Р. Купчинського). А з цього погляду дисертант по-своєму інтерпретує ранні твори Б. Лепкого – новелу "Шумка" і повість "Зломані крила", які ще більше увиразнили реалізацію концепту, що входить в осереддя антропологічних вимірів міжособистісних стосунків, як підтекст у загальнолюдських взаєминах "любов – смерть".

Художній конфлікт цієї повісті розгортається між персонажами, які репрезентуються у творі як дівчина Олена і парубок Остап. Поетика повісті "Зломані крила", увиразнивши зародки тих якостей, які ми вже помітили у "*первотворі*" Б. Лепкого як щодо засобів поетики, любовно інтимних мотивів закоханих людей, так і стосовно хронотопних вимірів. З погляду останнього повість "Зломані крила" проливає світло і на стильові прикмети художнього дискурсу, якими виокремлювалася проза Йозефа Рота 20 – 30-х років ХХ століття. В цьому ракурсі спадщина Б. Лепкого виявляє свою сумірність із доробком австрійського класика.

Простежуючи трансформацію хронотопу воєнного світу крізь призму антропологічного виміру "любов і смерть" у парадигматиці міжособистісних взаємин на війні, ми зумисне почали з ранніх творів Б. Лепкого, які не стосувалися теми воєнних дій. Концепт "юність – любов – недуга (хвороба) одного із закоханих – його смерть" має загальнолюдський характер і відбиває взаємини людей в будь-якій сфері суспільного життя.

У дисертації зазначаємо, що і в повісті "Карпатська ніч" М. Ірчана, у трикнижжі "Заметіль" Р. Купчинського, створених за мотивами Першої світової війни, архетипи еротики аж до смертної кончини тощо знайшли своє образне втілення-індивідуацію в кожному з них. Це засвідчують постаті (образи-характери) Матвія Шавали ("Карпатська ніч") і Петра Зварича ("Заметіль"). Робітник Матвій через заробітки у Канаді втратив силу і сім'ю, а повернувшись додому, потрапив літньою людиною на війну. Знесилений і поранений, він у маренні виповідав своє світовідчуття смерті.

У реальності подій галицького заробітчанства і Першої світової війни текстуалізується уявний (фікціоналізований) світ крізь призму парадигми "любов – мандри – скитання – смерть" у повісті "Карпатська ніч".

У художніх творах іншого січового стрільця, Романа Купчинського, який писав на війні тексти пісень і komponував музику, сам виконував свої пісні, ця модель здійснювалася в іншому форматі. А пізніше парадигма "любов – смерть" почала уявнюватися в трикнижжі "Заметіль", у творах про воїнів із стрілецьких загонів, які зазнавали різних поневірянь після формального

² Там само.

завершення Першої світової війни.

Зіставляючи тексти М. Ірчана, Р. Купчинського, Б. Лепкого різних періодів їх творчості крізь призму змодельованої парадигми війни і втечі від неї, її злигоднів, через динаміку таких екзистенціалів людського буття, як любов / взаємне втішання; страждання / хвороба; смерть / покута, формулюємо такі тези. Міжлітературна рецепція є дійовим чинником інтерпретації текстів, які презентують творчі задуми різних авторів у відповідному контексті культури певної епохи. Творча спадщина цих письменників має таку структуру, яка потребує від читачів розуміння належних засобів і стратегій їхньої діяльності. Рецептивно-інтерпретативну співтворчість читачів з письменниками проєктують і скеровують в належне русло хронотопні виміри на засадах літературної антропології.

У третьому розділі – **"Систематика і парадигматика фікціоналізованого світу в компаративному зрізі"** – зроблено ще один крок у розширенні теоретико-методологічної бази дослідження за рахунок новітніх орієнтацій, які тепер скеровують форматування дискурсу в світлі напрацювань, які нагромаджувалися останнім часом, на стику ХХ і ХХІ століть. Цій меті підпорядкований **"метакритичний екскурс"** у підрозділі **3.1.**, де використано концепт Жака Ле Гоффа про *образно-уявне* (l'imaginaire), який у контексті з іншими концептами ("чудесне", "простір і час", "тіло", "література та образно-уявне", "сновидіння", "політична антропологія") і дає додаткові підстави посутньо оперувати здобутками Івана Франка.

У підрозділі **3.2. "Система і типологія у текстах Й. Рота й українських прозаїків"** підкреслено, що засоби номінації та виокремлення з плину людської творчості певних концептів дозволяють зосереджувати увагу на текстах письменників, які в своєму доробку мають прозові твори: І. Франко, Б. Лепкий, О. Турянський, М. Ірчан, Й. Рот і Р. Купчинський. З їхньої спадщини ми виділили твори, позначені самими авторами як *повісті*. Письменники як фізичні особи презентували своїм читачам-сучасникам різну кількість текстів цього генологічного виміру (повістей) і за свого життя залишили нащадкам словесні об'єкти дослідження, тепер відомі своїми окресленнями компетентним читачам. Великі прозові тексти І. Франка власноручно номінував як повісті (**opowieńcie**), пишучи їх двома мовами (по-українськи і по-польськи чи навпаки), а в сучасному літературознавчому осмисленні вони трактуються як **романи**. Оскільки твори І. Франка – від задуму автора до їх текстуалізації – склалися на зламі ХІХ – ХХ століть, а подібні тексти інших п'яти авторів, у тім числі і Й. Рота, – у першій половині ХХ століття, то, зрозуміло, що креативні парадигми письменників позначалися на творених типах у руслі реалізму, а в перехідний період, протягом формування модернізму, новітні мистецькі віяння вже трансформували ці реалістичні парадигми. І ми тепер можемо, спираючись на широковідомі тексти І. Франка, використовувати їх назви, систему образів, поєднання характерних ознак, прикмет репрезентативних типів для систематики, систематизації і типологізування подібних, аналогічних феноменів. Вони можуть служити **моделями**, проєкціями, укрупнюючи семантику споріднених прозових творів якогось регіону під певним кутом зору. Конфігурацію і режим конструювання уявної дійсності обирає дослідник не довільно, а їх задають, пропонують, диктують, зумовлюють **виміри антропологічні, типологічні і генологічні**. Етимологія ж, співвідносні чи взаємозамінні терміносистеми допомагають дослідникові реалізувати таке

зіставлення, тобто компаративний зріз. Наголошуємо на тому, як діє механізм фікціоналізації репрезентованого у творі світу. А суть такого світу досягається читачами в процесах рецепції тексту, його тлумачення, інтерпретації, впізнавання змодельованих типів і варіантів поведінки окреслених постатей.

Система образів, яку презентує текст "Йова", моделює взаємини таких героїв (персонажів): Мендель Зінгер, його дружина Дебора, діти – два сини (Шемая / Сем; Менухім) і дочка-красуня Мір'ям. Згадані центральні постаті взаємодіють на периферії художнього світу впродовж роману з так званими другорядними персонажами (Шолтисик, Самешкін, Каптурак, гість з Америки (Американець), козаки / солдати (Степан чи Іван, чи то Всеволод), писар). У другій частині твору з'являються син Сема на ім'я Маклінкольн, Мак, Сковронек, Роттенберг, Вега, містер Глюк, Лемель, Грошель, Менкес, Косак. Їхні міжособистісні сосунки творять конфлікти і колізії, в результаті яких Зінгери потрапляють до Америки, залишивши наймолодшого сина, каліку Менухіма, на території колишньої Росії. Якщо ці постаті в уявному світі систематизувати за генологічною парадигмою роману, проектуючи крізь типологію персонажів у вимірах антропологічних ситуацій, які обіймають людське буття-існування, то можна акцентувати та артикулювати найголовніші моделі поведінкових актів дійових осіб. Текстова стратегія скеровує увагу читачів від Дебори до Мір'ям крізь авторську суб'єктивність, даючи панорамне бачення довкілля (традиційна парадигма "обставин"). Текст інформаційно дуже насичений і завбачливо націлений на можливу розв'язку твору. Проекція сюжету роману заломлюється архетипом блудниць і гріховності людських гендерних стосунків перед доконечністю відбуття у далекі чужі краї. Текст "Йова" вражає надзвичайною сконденсованістю, максимальною відвертістю щодо навіть найінтимніших взаємин різних типів людей, їх тілесного і духовного злиття. Одначе глибинну інтерпретацію цього фрагменту за антропологічними вимірами можуть здійснити ті читачі, які керуватимуться розширеною методологією "образно-уявного" за пропозиціями Жака Ле Гоффа. Віхи-маркери у тексті твору орієнтують читачів у часопросторі художнього світу, в якому уявнюється життя і доля родини Зінгерів. Зовнішній і внутрішній світи (довкілля і переживання героїв) по-різному дозують подразники зору та уяви тих читачів, які можуть освоювати твір, проникаючи в смисл зображеного в романі.

У підрозділі **3.2.2. "Для домашнього вогнища як парадигматика жінок фатальної долі"** нагадуємо, що у репертуарі типів Івана Франка важливу функцію виконує образ жінок. І це не дивно, адже витоки людської типології вчені вбачають у долі споконвічної пари – Адама та Єви. Всі гендерні видозміни з такої ретроспекції проглядаються в термінологічній опозиції "чоловіче-жіноче", або накладаються на одну постать, коли говорять про роздвоєність особи про близнюків.

І. Франко з юнацького свого роману "Петрії і Довбушуки" і до опублікованого останнім під назвою "Великий шум" (1907), за словами Т. Пастуха, *"головного героя тестує жінкою"*. Нас цікавлять такі образи жінок, які мотивують і виправдовують своє особисте життя і публічну діяльність не стільки приватним інтересом, скільки добробутом сім'ї, своєї родини. За традицією, що склалася тоді, та у варіанті І. Франка, така мотивація звучить у назві роману "Для домашнього вогнища" / "Dla ogniska domowego".

Типологія жінок визначається у різних стосунках героїнь і героїв-персонажів, насамперед, у сімейно-родових взаємовідносинах: мати → дочка; свекруха → невістка; жінки → приятельки; жінки → партнери-бізнесменки тощо. Родинно-майнові стосунки, різні темпераменти, світоглядно-ідеологічні орієнтації, культурно-естетичні уподобання і смаки жіноцтва – все це живить систематику і парадигматику типології жіноцтва у творах, які розглядалися в дисертації. І. Франко майстерно простежував лють і гнів Ангаровича, всі нюанси його обурення. Тільки в такий спосіб він показав мотивоване фіаско жінок, які уособлювали в своїх постатях і поведінці типологію осіб фатальної долі. Всі модифікації жінок-персонажів, які по-своєму репрезентують парадигму збереження і захисту "домашнього вогнища", його достатку, затишку, комфортності за будь-яку ціну, показуючи, як образи-характери працюють на задум письменника, на ідейний зміст твору в цілому. Завершення повісті, презентуючи читачам парадоксальність і етику християнського прощення найтяжчих гріхів людської природи, демонструє парадигму, яку Франко послав усім нащадкам у простір культури.

Ми вже торкалися багатьох типів Й. Рота, хоча цей австрійсько-єврейський прозаїк не був закорінений у парадигму "домашнього вогнища", сімейного затишку. Але його причетність до архетипу "втрачена батьківщина", до лона "матері – берегині – домівки" цілком очевидна (романи "Втеча без кінця" / "Flucht ohne Ende", "Ціппер і його батько" / "Zipper und sein Vater", "Йов" / "Niob", "Марш Радецького" / "Radetzky marsch"). Проте така "очевидність" конкретизується у процесі самостійного читання тексту згідно з процедурами пізнання літературного твору, які розробив ще Р. Інгарден 1937 року.

У підрозділі **3.2.3. "Великий шум як парадигма угодовців і креаторів ("нові люди при роботі")"** йдеться про те, що центральні типи увиразнюють своє семантично-сміслові навантаження у зіставленні з іншими образами як жіночої статі, так і з чоловічими-посадовцями, адміністраторами. Гендерні відмінності у типології людських постатей конкретизуються через рольові функції в міжособистісному спілкуванні дійових осіб (аспект реальної дійсності), а також завдяки художньо-образній типізації індивідуалізованих персонажів-характерів (фікціоналізований аспект). Важливого значення набуває постать Костя Дум'яка у тріаді образів: дідич Субота як батько Галі, молодша сестра, яка полюбила Дум'яка, та отець Квінтіліан. Іван Франко не тільки дбав про взаємовідбиття, перетини різних типів персонажів, а й спонукав читачів, добираючи типовим постатям промовисті прізвища (Ошустовський, Передримірський, Коритовський, Дум'як, Субота, Коваль, Чапля), імена (Кость, Галя, Квінтіліан тощо). Провідну роль в інтерпретації образного світу та ідейного задуму автора відіграє метафоричний концепт "шуму". Твір називається "Великий шум"; він узагальнює "шум" у природі, "шум" у людських душах, "шум" – переміни в історії, яку має на увазі автор – наратор.

У світлі інформації про взаємозв'язок усіх романно-повістевих творів І. Франка, а також крізь призму поняття міжлітературної рецепції і персонажної типології періоду австро-габсбурзького міфу, австрійсько-галицького, українсько-польсько-єврейського топосу чи фікційного хронотопу чіткіше окреслюється парадигма "історичного шуму" з домінантами "угодовство" ↔ "креатори", "нові люди при роботі".

У підсумковому підрозділі 3.3. "Генологія як ключ до впорядкування гетерогенних художніх світів у дискурсі порівняльного літературознавства" твердимо, що сучасна генологія є ключем до впорядкування гетерогенного художнього світу ряду прозаїків і оперування цим ключем у дискурсі порівняльного літературознавства. Плідність своєрідного впорядкування моделей у фікціоналізованому світі продемонструвала недавно колективна монографія "Факт як експеримент. Механізми фікціоналізації дійсності у творах Йозефа Рота"³. Розширенню теоретико-методологічної бази, яка реалізована в дисертації, сприяв антропологічний поворот у новітній гуманітаристиці за умов глобалізації культури, який позначився і на трансформації літературознавчої компаративістики.

Систематика і парадигматика фікціоналізованого світу словесності здійснюється за моделями міжлітературної рецепції і типології постатей, що функціонують у прозовій спадщині І. Франка, Б. Лепкого, Й. Рота, А. Баб'юка (Мирослава Ірчана), О. Турянського, Р. Купчинського. Креативну функцію виконують концепти І. Франка, які ми сконструювали за семантикою текстів "Основи суспільності", "Для домашнього вогнища", "Великий шум". Ці тексти дозволили узагальнювати мистецькі явища як парадигми "стовпи суспільства", "домашнє вогнище", "угодівці і креатори". Сходження від явищ художнього світу літературних творів конкретних письменників-прозаїків до парадигматики текстів за вимірами різножанрових структур здійснювалося за допомогою мисленнєвих концептів.

Логіко-пізнавальні, рецептивно-комунікативні процедури і типологічні методи є ефективними у ситуації взаємодії літературно-мистецьких напрямів (реалізм, неоромантизм, імпресіонізм, експресіонізм, модернізм) з домінантами одного з них в різні історичні періоди, в національних культурах різного часу, з проекції різного хронотопу. З цього погляду в міжлітературній рецепції шести письменників, які творили в період Першої світової війни, або моделювали післявоєнну дійсність за різними світоглядно-естетичними орієнтирами, у фікціоналізації світу домінували в різний час то Іван Франко, то Йозеф Рот, то Богдан Лепкий.

У **висновках** узагальнені основні результати дослідження. Розглянувши літературні взаємозв'язки письменників, що жили і творили у просторі колишньої Австро-Угорщини, автор розширив теоретико-методологічну базу дослідження, яка могла б задовільно пояснити віддалений контекст спадщини прозаїків різних національних культур. У дослідженні враховано те, що всі письменники, які тепер вивчаються, жили і творили в культурному просторі Австро-Угорської імперії, згодом у колишньому СРСР, зазнавали переслідувань та заборон. Ці факти історико-літературного процесу ставали відомими читачам різних груп у різні періоди, що впливали на сприймання творів Й. Рота. Тому популярність спадщини австрійського письменника має декілька аспектів. Перший конкретизується і специфікується як персональний зріз фабульно-сюжетного рівня прозового твору, а другий – як пейзажно-образний вимір тексту.

³ Факт як експеримент. Механізми фікціоналізації дійсності у творах Йозефа Рота / [упоряд. Т. Гаврилів]. – Львів : ВНТЛ – Класика, 2007. – 280 с.

Різноманітність специфіка культурного життя історичного періоду, який став предметом нашої уваги, охоплюється концептом "міжлітературна рецепція" з власною семантикою, етимологією та етнолінгвістикою (терміносистемами). Український контекст упродовж цілого ХХ століття і початку ХХІ, як вузький, так і ширший модифікувався і трансформовався залежно від рецептивного досвіду окремих дослідників літератури чи поколінь літературознавців, навіть інтерпретативних спільнот. Ускладнення з поверненням в історію української літератури імен та творчості таких літераторів як Б. Лепкий, М. Ірчан, О. Турянський, Р. Купчинський, кількість зростання україномовних версій романів Й. Рота, – все це задавало нам нову проекцію в осмисленні доробку австрійського класика.

Міжлітературна рецепція є дійовим чинником інтерпретації текстів, які презентують творчі задуми різних авторів у відповідному контексті культури певної епохи. Творча спадщина цих письменників має таку структуру, яка потребує від читачів розуміння належних засобів і стратегій їхньої діяльності. Рецептивно-інтерпретативну співтворчість читачів з письменниками проектують і скеровують в належне русло хронотопні виміри на засадах літературної антропології. І. Франко у контексті європейської культури відчув і сприйняв досвід майстрів слова багатьох народів, у тім числі і своїх українських попередників і сучасників.

Використані в цій дисертації логіко-пізнавальні, рецептивно-комунікативні операції виявлялися ефективними у ситуації взаємодії літературно-мистецьких напрямів протягом ХХ століття зі домінантами одного з них у різні історичні періоди в національних культурах.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях автора

1. Дзись Т. Творчість Йозефа Рота – один з факторів української міжлітературної рецепції / Тарас Дзись // Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов. – Тернопіль : ТДПУ, 2004. – С. 219 – 220.
2. Дзись Т. Йозеф Рот і Богдан Лепкий : типологічні відповідності у творах "Втеча без кінця" і "Зірка" / Тарас Дзись // Наукові записки. Серія : літературознавство. – Тернопіль : ТНПУ, 2004. – С. 316 – 336.
3. Дзись Т. Міжлітературна рецепція, мотиви Reiseliteratur, Богдан Лепкий і Йозеф Рот : спроба типології з української перспективи / Тарас Дзись // Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій. – Тернопіль : ТНПУ, 2005. – С. 93 – 112.
4. Дзись Т. "Галицький топос" крізь компаративістську призму : Роман Купчинський – Мирослав Ірчан – Йозеф Рот / Тарас Дзись // Наукові записки. Серія : літературознавство. – Вип. 3 (XVIII). – 2005. – Тернопіль : ТНПУ, 2005. – С. 245 – 261.
5. Дзись Т. Міжлітературна рецепція і типологія як літературознавчі терміни : їх співвідношення і семантичне наповнення (на матеріалах україномовних версій творів Й. Рота) / Тарас Дзись // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ : ЛНПУ, 2007. – С. 26 – 35.
6. Дзись Т. Йозеф Рот в українському контексті : Романна типологія крізь призму міжлітературної рецепції / Тарас Дзись // *Studia methodologica*. – Вип. 21. – Тернопіль : ТНПУ, 2007. – С. 35 – 44.

АНОТАЦІЯ

Дзись Т. В. Творчість Йозефа Рота в українській міжлітературній рецепції: візія Першої світової війни і типологія образів-персонажів (Богдан Лепкий, Мирослав Ірчан, Осип Турянський, Роман Купчинський). Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2008.

Дисертація присвячена творчості Йозефа Рота в міжлітературній рецепції і типології з сучасної української позиції. Обґрунтовано концепт міжлітературна рецепція в багатоетнічній країні на ґрунті літературних асоціацій, типологію здійснено за персонажами-характерами. Від літературних явищ у хронотопному світі перейдено до парадигматики моделей. Аналітико-інтерпретаційні процедури мотивуються текстами Івана Франка, Богдана Лепкого, Йозефа Рота, Осипа Турянського, Мирослава Ірчана, Романа Купчинського.

Реінтерпретація давніх текстів здійснена за орієнтаціями новітньої компаративістики.

Ключові слова: літературна рецепція, типологія, міжкультурна взаємодія, компаративістика, трансформація художнього світу, літературознавча антропологія, хронотоп, тілесність.

АННОТАЦИЯ

Дзысь Т. В. Творчество Йозефа Рота в украинской межлитературной рецепции: визия Первой мировой войны и типология образов-персонажей (Богдан Лепкий, Мирослав Ирчан, Осип Турянский, Роман Купчинский). Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2008.

Диссертация посвящена творчеству Йозефа Рота в межлитературной рецепции и типологии с современной украинской позиции. Обоснован концепт межлитературная рецепция в многоэтнической стране на базе литературных ассоциаций, типология осуществлена с ориентацией на яркие характеры персонажных систем. Феномены словесного искусства обобщаются в хронотопном измерении как моделирующие парадигмы. Аналитико-интерпретирующие процедуры мотивируются произведениями повестей и романов Ивана Франко, Богдана Лепкого, Осипа Турянского, Мирослава Ирчана, Романа Купчинского, действующих в галицийском пространстве. Формируясь в этом социокультурном пространстве Европы, все они по-своему осваивали многонациональный мир Австро-Венгерского государства. Этнические отличия народов, национальное своеобразие, культурная гетерогенность обострились в период Первой мировой войны, отразившейся в творчестве писателей, ставших объектом диссертации.

Анализ и реинтерпретация текстов названных прозаиков осуществлены в соответствии с новейшей компаративистикой.

Поскольку творческое наследие украинских писателей (Богдана Лепкого, Мирослава Ирчана, Осипа Турянского, Романа Купчинского) по различным политическим причинам длительное время изымалось из историко-литературного процесса, оставаясь недоступным многим поколениям читателей, в диссертации подробно освещена проблема смены интерпретационных сообществ и парадигм в связи с восприятием произведений Й. Рота.

Романы Й. Рота интенсивнее переводились в России, а в Украине также изучались по-русски в 50 – 90-е годы XX века, только в конце XX – в начале XXI столетий отмечен возрастающий интерес к этому классику австрийской литературы в украинскоязычном литературоведении. В этом смысле прежде всего состоит значение диссертации для компаративистики, изучающей творчество Й. Рота.

Ключевые слова: литературная рецепция, типология, взаимодействие культур, компаративистика, литературная антропология, хронотоп, телестность.

SUMMARY

Dzys T.V. The creativity of Joseph Roth in the Ukrainian interliterary reception: a vision of World War I and the images-characters typology (Bohdan Lepkyj, Myroslav Irchan, Osyp Turianskyj, Roman Kypchynskyj). Manuscript.

Dissertation for the Scholarly Degree of Candidate of Philology in Speciality 10.01.05 – Comparative Literary Studies. Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. – Ternopil, 2008.

The dissertation deals with the creativity of Joseph Roth in the interliterary reception and typology from the contemporary Ukrainian point of view. The concept of interliterary reception is substantiated in a multiethnic country on the basis of literary associations; the typology of images and characters is defined. The literary phenomena in a time-space relations are followed by the paradigmatics of models. Analytic and interpretational procedures are motivated by the texts of Ivan Franko, Bohdan Lepkyj, Joseph Roth, Osyp Turianskyj, Myroslav Irchan, Roman Kypchynskyj.

Reinterpretation of the texts of the past is completed taking into consideration the modern comparative studies.

Key words: literary reception, typology, intercultural interaction, comparative studies, transformation of the artistic world, literary anthropology, setting, carnality.

Підписано до друку “ 10 ” липня 2008 р.
Формат 60x90/16. Папір друкарський. Друк RESO.
Обл.-вид. арк. 1,0. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № . Наклад 100 прим.

Видрук оригінал-макету:
редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2